

Sloboda izražavanja – presude Evropskog suda za ljudska prava

Bilten LXII: OBJAVLJIVANJE MATERIJALA IZ KRIVIČNIH ISTRAGA I SUĐENJA

29. februar 2016.

Novinarima ponekad dopiju u ruke materijali iz krivičnih istraga ili kasnijih sudskih postupaka. Takav materijal može da "procuri" iz policije ili sudske/tužilačke administracije i nekad se stvarno tiče pitanja od velikog javnog interesa – posebno kada se suđenje ili istraga tiču javne ličnosti visokog profila. Imaju li mediji pravo da objave takav materijal? Prema principima iz presuda Evropskog suda za ljudska prava i smjernicama Savjeta Evrope, odgovor na ovo pitanje dominantno zavisi od okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Iako je pravo novinara na slobodu izražavanja važno, i ojačano pravom javnosti da bude informisana o pitanjima od javnog interesa, interesi koji se moraju uravnotežiti, s druge strane, su pravo na privatnost svih osoba kojih se informacija tiče, kao i pravo na pravično suđenje i javni interes neometanog sprovođenja pravde.

Bilten sažeto predstavlja osnovne presude Evropskog suda za ljudska prava, smjernice Savjeta Evrope, i daje letimičan uporedni prikaz zakonskih rješenja u nekim državama Evrope na ovu temu.

Odluke Evropskog suda za ljudska prava

- ***Dupuis i drugi protiv Francuske***, predstavka br. 1914/02, 7. jun 2007: osudom zbog objavljivanja materijala iz istrage o kojem je već izvještavano prekršeno je pravo na slobodu izražavanja

Ovaj slučaj se ticao osude dvojice novinara zbog toga što su koristili materijal dobijen kroz sudsku istragu za svoju knjigu o nezakonitom prisluškivanju telefona novinara, advokata i drugih ličnosti visokog profila, koje je bilo naručeno iz kabineta francuskog predsjednika. Francuski sudovi su proglasili krivim dvojicu novinara za krivično djelo upotrebe informacija dobijenih kršenjem tajnosti istrage ili profesionalne tajne, našavši da je objavljivanje materijala moglo biti štetno po pravo na pravično suđenje zamjenika direktora kabineta predsjednika (koji je bio pod zvaničnom istragom zbog kampanje nezakonitog prisluškivanja telefona).

Ponavljajući na prvom mestu značaj prava na slobodu izražavanja u demokratskom društvu, Evropski sud za ljudska prava je primjetio da se knjiga ticala rasprave od značajnog javnog interesa, i da je zamjenik direktora kabineta predsjednika bio javna ličnost uključena u politiku na najvišem nivou. Javnost je imala opravdan interes da

bude informisana o suđenju, a posebno o činjenicama kojima se bavila knjiga ili koje su u njoj otkrivene. Dok se s jedne strane Sud složio da je zaštita sudskog postupka bila opravdan cilj i da mu je bila potrebna zaštita i u odnosu na pravično suđenje osobama koje su u pitanju i zbog šireg interesa javnosti u pravilnom sprovođenju pravde, Sud je takođe primijetio da je u vrijeme kad je knjiga objavljena slučaj uveliko bio pokriven u medijima i da su lične prilike zamenika direktora već bile objavljene. Sud je preispitivao da li je još uvijek postojao interes u održavanju tajnosti informacija kada je veći dio njih već bio javno dostupan. Sud je takođe primijetio da su novinari poštovali pravila etike. Konstatujući na kraju da osuda novinara može imati negativan efekat na slobodu medija u zemlji uopšte, Sud je smatrao da je osudom novinara prekršeno pravo na slobodu izražavanja.

- ***Draksas protiv Litvanije***, predstavka br. 36662/04, presuda 31. jul 2012: **propustom da se zaštiti sadržaj presretnutog telefonskog poziva je prekršeno pravo na privatni život**

Ovaj slučaj se odnosio na nekoliko navodnih kršenja prava na privatnost litvanskog državnog službenika, uključujući „curenje“ transkripta telefonskog razgovora koji je snimljen kao dio sudske istrage. On se žalio Evropskom sudu za ljudska prava, nakon što je bezuspješno pred domaćim sudovima pokušao da dokaže da je na taj način prekršeno njegovo pravo na poštovanje privatnosti.

Sud je konstatovao da, uprkos zakonskim odredbama koje su osmišljene da štite pravo na privatnost, pravo gospodina Draksasa na privatnost u praksi nije poštovano. Iako je javnost imala pravo da bude obaviještena o pitanjima od javnog interesa, državne vlasti su bile dužne da osiguraju da materijal dobijen putem tajnih metoda bude zaštićen. Sud je posebno konstatovao i da izvor "curenja" nikada nije identifikovan, i našao da je pravo Draksasa na poštovanje privatnosti bilo povrijeđeno.

- ***Pinto Coelho protiv Portugala***, predstavka br. 28439/08, presuda od 28. juna 2011: **propustom domaćih sudova da uzmu u obzir javni interes u izvještavanju medija o krivičnom postupku prekršeno je pravo na slobodu izražavanja**

Slučaj se ticao portugalske novinarkе, koja je emitovala prilog o bivšem generalnom direktoru Odsjeka za krivične istrage, koji je neposredno prije toga bio smijenjen i optužen za kršenje tajnosti sudskog postupka. Mediji su nekoliko mjeseci izvještavali da je generalni direktor mogao biti odgovoran za „curenje“ informacija o slučaju koji se ticao računa privatnog univerziteta i privrednog društva. Novinarka je prikazala gledaocima kopiju optužnice i dokument državnog tužioca kojim je pokrenuta istraga. Suđeno joj je zbog objavljivanja „kopije dokumenta iz spisa predmeta u postupku prije donošenja prvostepene presude“ i dosuđena joj je novčana kazna od 400 €.

Evropski sud za ljudska prava je našao da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je ponovio da su mediji imali zadatak da saopštavaju informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, iako su morali biti oprezni da se ne krše prava i interese drugih. Sud je takođe primijetio da mediji prilikom izveštavanja o sudskim

postupcima treba da se uzdrže od objavljivanja bilo čega što bi moglo uticati na šanse da osoba ima pravično suđenje ili što bi podrivalo poverenje javnosti u ulogu sudova. Međutim, u slučaju novinarkе Pinto Coelho, Sud je istakao da se prilog o kojem je riječ jasno bavio pitanjima od javnog interesa, jer je osoba o kojoj se radilo bila generalni direktor sudske policije. Portugalski sudovi nisu uzeli u obzir značaj prava na slobodu izražavanja, niti su razmatrali pitanje da li je objavljivanje dokumenata uticalo na istragu ili pravo optuženog na pravično suđenje.

- ***Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft protiv Austrije*** (br. 2), predstavka br. 62746/00, presuda od 14. novembra 2011: **osudom zbog pominjanja imena osumnjičenog u ranoj fazi krivične istrage nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja**

Slučaj se odnosio na članak u časopisu o preliminarnoj krivičnoj istrazi o postupanju trojice policijskih službenika koji su pratili dvije osobe deportovane u Nigeriju, a koji su preminuli tokom leta pod nerazjašnjenim okolnostima. Incident je dobio veliku medijsku pažnju i pokrenuo rasprave o praksama deportacije. U članku su navedene kontradiktorne izjave i citiran je jedan od policajaca. Iako je identitet policajaca ostao anoniman u samom tekstu, puno ime jednog od njih je bilo objavljeno na upadljivom mjestu iznad naslova. Policajac je podnio tužbu zbog narušavanja privatnosti i časopisu je naređeno da mu plati naknadu štete u iznosu od 1.816 € (što iznosi oko 25.000 austrijskih šilinga).

Evropski sud za ljudska prava je smatrao da tom presudom nije prekršeno pravo časopisa na slobodu izražavanja i proglasio je predstavku neprihvatljivom kao „očigledno neosnovanu“. Sud je konstatovao da, iako se članak ticao pitanja od javnog interesa i iako je pokrenuo političku raspravu o zakonitosti praksi deportacije, nije bilo opravdanja za objavljivanje punog imena i prezimena policajca u ranoj fazi krivične istrage. Sud je primijetio da su austrijski sudovi nastojali da zaštite policijske službenike od toga da im „sude mediji“, i da su uzeli u obzir da časopis nije bio spriječen da izvještava o drugim aspektima slučaja, kao i da je dosuđeni iznos bio skroman.

- ***A.B. protiv Švajcarske***, predstavka br. 56925/08, 1. jul 2014: **osudom zbog objavljivanja dokumenata iz sudske istrage je prekršeno pravo na slobodu izražavanja**

Riječ je o novinaru koji je izvještavao o krivičnom postupku protiv osobe koja je pregazila i ubila troje pješaka i povrijedila još njih osam. Članak je sadržao biografiju okrivljenog, sažetak pitanja koja mu je postavila policija i sudija za istragu, odgovore okrivljenog i bio je ilustrovan brojnim fotografijama pisama koja su poslata sudiji za istragu. Novinar je osuđen zbog objavljivanja tih dokumenata i kažnjen sa 2.667 €, pa se žalio Evropskom sudu za ljudska prava.

Evropski sud je našao da je osudom prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je podsjetio da javnost ima pravo na informisanje o krivičnom postupku. Sud je smatrao da su se domaći sudovi ograničili na konstataciju da je preranim objavljivanjem izjava i

pisama okrivljenog sudiji narušeno pravo okrivljenog na pretpostavku nevinosti i pravično suđenje. Međutim, glavna ročišta u suđenju su održana tek nakon dvije godine, a za dokumenta o kojima se raspravljalo u članku je tada smatrano da su od sekundarnog značaja. Osim toga, sud je našao da je suđenje odvijalo pred profesionalnim sudijama, a ne porotom. U takvim okolnostima, Sud se nije složio da je objavljivanje materijala moglo uticati na suđenje okrivljenom. Sud je takođe konstatovao da je okrivljeni mogao da podnese tužbu zbog naružavanja privatnosti, ali da to nije učinio.

- ***Du Roy i Malaurie protiv Francuske***, predstavka br. 34000/96, presuda od 3. oktobra 2000: **zabranom izvještavanja o krivičnom postupku je prekršeno pravo na slobodu izražavanja**

Slučaj se ticao novinara i direktora dnevnog lista koji je izvještavao o postupcima koje je pokrenula kompanija koja je upravljala hostelima za radnike imigrante protiv jednog od njenih bivših direktora. Oni su osuđeni po francuskom zakonu kojim se zabranjuje svako izvještavanje o postupcima koje pokrene pojedinac.

Novinar i direktor su se žalili Evropskom sudu za ljudska prava, koji je našao da im je prekršeno pravo na slobodu izražavanja. Iako je konstatovao da novinari koji izvještavaju o krivičnom postupku koji je u toku moraju poštovati prava strana o kojima je riječ, Sud je primijetio da je u ovom slučaju – koji se ticao postupka koji je bio pokrenut privatnom tužbom – došlo do potpune zabrane izvještavanja. Sud je konstatovao da su prema francuskim zakonima postojali mnogi drugi mehanizmi kojima se štite prava osoba uključenih u krivični postupak, i našao da je potpuna zabrana izvještavanja kršenje prava na slobodu izražavanja.

Smjernice Savjeta Evrope

Preporuka Savjeta Evrope Rec (2003)13 „o medijskoj distribuciji informacija u vezi sa krivičnim postupcima“, navodi (citirani su samo relevantni odlomci):

- „mediji imaju pravo da obavještavaju javnost zahvaljujući pravu javnosti da dobija informacije, uključujući informacije o pitanjima od opšteg interesa, na osnovu člana 10. Konvencije, i imaju profesionalnu obavezu da to čine;
- ... prava na pretpostavku nevinosti, pravično sudjenje i poštovanje privatnog i porodičnog života po članovima 6. i 8. Konvencije postavljaju suštinske zahtjeve koji se moraju poštovati u svakom demokratskom društvu;

- Ističući značaj medijskog izvještavanja u informisanju javnosti o krivičnim postupcima, čineći preventivnu funkciju krivičnog prava vidljivom i pružanjem javnosti uvida u funkcionisanje pravosudnog krivičnog sistema

Načelo 1 – Informisanje javnosti putem medija

Javnost treba da bude obaviještena putem medija o aktivnostima sudskih vlasti i policijskih službi. U skladu sa tim, novinari treba da slobodno izvještavaju i da iznose komentare o funkcionisanju sudskog i krivično-pravnog sistema, pri čemu primjena dolje navedenih principa predstavlja jedina predviđena ograničenja.

Načelo 2 – Pretpostavka nevinosti

Poštovanje principa pretpostavke nevinosti je sastavni dio prava na pravedan proces. Prema tome, mišljenja i informacije vezane za krivične postupke koji su u toku mogu se iznositi ili pronositi u medijima samo ako se njima ne povrijeđuje pravo osumnjičenog ili optuženog da se smatra nevinim do donošenja presude o krivici.

Načelo 3 – Istinitost informacije

Sudske vlasti i policijske službe treba da pružaju medijima samo potvrđene informacije i one informacije koje se zasnivaju na razumnim pretpostavkama. Ako se radi o drugom navedenom slučaju, to treba jasno naglasiti sredstvima informisanja.

Načelo 4 – Pristup informaciji

Kada novinari dobiju informaciju na zakonit način u okviru krivičnih postupaka koji su u toku, od strane sudskih vlasti ili policijskih službi, te vlasti i službe moraju staviti na raspolaganje takvu informaciju bez razlike svim novinarima koji ulažu ili su uložili isti zahtjev.

Načelo 5 – Sredstva za pružanje informacija medijima

Kad sudske vlasti i policijske službe same odluče da informišu medije u okviru krivičnih postupaka koji su u toku, one te informacije moraju pružiti bez diskriminacije i, kad god je to moguće, to treba da rade ovlašćeni službenici putem saopštenja za javnost ili konferencija za štampu ili sličnih dozvoljenih sredstava.

Načelo 6 – Redovno informisanje tokom krivičnih postupaka

U okviru krivičnih postupaka od javnog interesa ili ostalih krivičnih postupaka koji privlače pažnju javnosti, sudske vlasti i policijske službe bi trebale da obavještavaju medije o svojim najvažnijim aktivnostima, pod uslovom da to ne narušava tajnost istrage niti policijsku istragu i da ne usporava postupak niti ometa postizanje rezultata. U slučaju dugotrajnih krivičnih postupaka, ovo informisanje treba da bude redovno.

Načelo 7 – Zabrana iskorištavanja informacije

Sudske vlasti i policijske službe ne treba da koriste informacije koje se odnose na krivične postupke u toku u cilju sticanja profita ili u bilo kojem drugom cilju osim doprinošenja primjeni zakona.

Načelo 8 – Zaštita privatnosti u kontekstu krivičnih postupaka koji su u toku

Pri pružanju informacija o osumnjičenim, optuženim ili osuđenim licima, kao i o ostalim učesnicima u krivičnom postupku, mora se poštovati njihovo pravo na zaštitu privatnosti u skladu sa Članom 8. Konvencije. Posebna zaštita mora biti pružena maloljetnim i drugim ranjivim licima, kao i žrtvama, svjedocima i porodicama osumnjičenih, optuženih i osuđenih lica. U svakom slučaju, treba obratiti posebnu pažnju na štetne posljedice koje odavanje informacija koje omogućavaju njihovu identifikaciju može imati po lica navedena u ovom Načelu.

Načelo 9 – Pravo na ispravku ili pravo na odgovor

Ne gubeći druge mogućnosti žalbe, svaka osoba koja je bila predmet netačnog medijskog izvještavanja ili klevete u okviru krivičnih postupaka, mora imati pravo na ispravku ili odgovor, u zavisnosti od okolnosti, od strane datog medija. Pravo na ispravku se može takodje iskoristiti i za saopštenja za javnost sudskih vlasti ili policijskih službi koja sadrže netačne informacije.

Načelo 10 – Zaštita od pristrasnog uticaja

U okviru krivičnih postupaka, a posebno onih koje uključuju, ne-profesionalne porotnike i sudije, sudske vlasti i policijske službe treba da se uzdržavaju od javnog iznošenja informacija koje nose rizik značajnog prejudiciranja na pravičnost postupka.

Načelo 11 – Negativni publicitet prije procesa

Kad optuženo lice može da pokaže da je iznošenje informacija izazvalo ili će vrlo vjerovatno izazvati kršenje njegovog / njenog prava na pravedan proces, on/a mora imati mogućnost za efikasnu sudsku žalbu.

Načelo 16 – Zaštita svjedoka

Identitet svjedoka se ne smije otkrivati, osim ako se svjedok nije prethodno složio/la, ako identifikacija svjedoka nije od javnog interesa ili ako svjedočenje već nije obavljeno pred javnošću. Identitet svjedoka se nikad ne smije otkriti ako ih dovodi u životnu opasnost ili predstavlja prijetnju njihovoj sigurnosti. Programi zaštite svjedoka se moraju strogo poštovati, posebno u okviru krivičnih postupaka koje se vode protiv organizovanog kriminala ili povodom zločina počinjenih u okviru porodice.

Uporedni pregled prava

Praksa varira širom Evrope. U nastavku slijedi kratak pregled zakonske situacije u nekoliko zemalja Evrope.

Belgija

Izveštavanje o krivičnim istragama koje su u toku je strogo ograničeno, ali član 28 belgijskog Krivičnog zakonika propisuje da se informacije mogu pružiti kada je to u javnom interesu. Međutim, svi izvještaji moraju poštovati pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost žrtvi, svjedoka ili bilo kojih drugih uključenih strana. Smjernice Ministarstva pravde predviđaju modele po kojima se informacije mogu pružati, uključujući zvanične „briefinge“ kao i neformalne informacije o pružanju osnovnih informacija da bi se novinarima omogućilo da pravilno razumiju postupak.

Francuska

Novinari koji objave materijal koji je „procurio“ iz policije ili koji im je dostavio neko iz Odsjeka za sudske istrage mogu da odgovaraju kao „saučesnici“ državnih službenika koji su dostavili tu informaciju – „curenje“ informacija je krivično djelo. Evropski sud za ljudska prava je našao u slučaju *Dupuis*, čiji je sažetak dat gore, da se time u nekim okolnostima može prekršiti pravo na slobodu izražavanja.

Njemačka

Izveštavanje o krivičnoj istrazi je dozvoljeno kada je to u javnom interesu, ali mediji moraju poštovati pravo na pretpostavku nevinosti. Krivičnim zakonikom je zabranjeno bukvalno citiranje optužnica ili drugih dokumenata prije nego što se održi javno ročište. Imena svjedoka, žrtvi ili drugih osoba povezanih sa postupkom se mogu pominjati samo u vezi sa teškim krivičnim djelima ili u drugim slučajevima koji su od javnog interesa (vidi Odjeljak 353 njemačkog Krivičnog zakonika).

Poljska

Objavljivanje materijala iz sudske ili policijske istrage prije objavljivanja na suđenju je krivično djelo. Novinari mogu da izvještavaju o krivičnim istragama koje su u toku na druge načine, uključujući kroz sopstveno istraživanje – ali ne smiju da objave niti citiraju službene zabilješke. Svi takvi izvještaji, ili izvještaji o suđenjima koja su u toku, moraju poštovati prava uključenih strana, uključujući pravo na pretpostavku nevinosti.

Crna Gora

Zakonik o krivičnom postupku propisuje mogućnost donošenja naredbe o tajnosti istrage, čije kršenje predstavlja krivično djelo (čl. 284). Krivični zakonik propisuje krivično djelo Povreda tajnosti postupka (čl. 391), prema kome se kažnjava osoba koja neovlašćeno otkrije ono što je saznala u sudskom, prekršajnom, upravnom ili drugom zakonom propisanom postupku, a što se po zakonu ne može objaviti ili je odlukom suda ili drugog nadležnog organa proglašeno kao tajna. Poslanica Snežana Jonica (SNP) je nedavno predložila dopunu Zakona o specijalnom državnom tužilaštvu prema kojoj bi

se ovim krivičnim djelom smatralo i objavljivanje svih podataka iz izviđajnog, odnosno istražnog postupka za djela iz nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva bez dozvole Glavnog specijalnog tužioca, odnosno objavljivanje podataka iz istraga koje vodi Specijalno tužilaštvo kada izdaju naredbu o tajnosti, a istražni sudija ne dozvoli objavljivanje. HRA će blagovremeno pokušati da doprinese raspravi o ovom predlogu, koji još uvijek nije na dnevnom redu nadležnog skupštinskog odbora.

Pripremio: Peter Noorlander, direktor Media Legal Defence Initiative u saradnji sa HRA

Bilteni se objavljuju u okviru projekta koji finansira Ambasada Australije u Beogradu kroz *Direct Aid Program*.
